

Андрій КІТИК

Поблизу містечка Старий Самбір, невеликого районного центру Львівщини, знаходиться поселення з цікавою самобутньою історією, яка сягає ще дохристиянських часів. Сьогодні воно має статус селища міського типу і називається Стара Сіль. Ця назва виникла через унікальне явище, зафіксоване в його історії – виварювання солі на одному місці упродовж трьох тисяч років: з останньої чверті II – першої половини I ст. до народження Христа аж до 1853 року. Це селище, яке, свого часу, в історії отримало Магдебурзьке право, притягувало до себе різні верстви населення. Можливо, саме тому до нас дійшли шедеври бойківської церковної архітектури у Старій Солі – дерев'яні храми Воскресіння Христового (XVII ст.) та Св. Параскеви П'ятниці. Про останній, який датують 1440 роком, розповімо у подальших рядках.

«Город Солей»

Наявність потужних соляних джерел на території сучасної Старої Солі та її околиць прямо впливала на історію всього довколишнього краю. Завдяки солі селище згадується у літописі «Повість временних літ», Києво-Печерському патерику та купецькому дорожнику «Список руських городів дальних і ближніх» (1357-1381 рр.). Під 1254 роком «город Солей» згадується у Галицько-Волинському літописі як резиденція князя Лева Даниловича.

Руську сіль доставляли навіть за кордон. Цю торгівлю, значною мірою, контролював римо-католицький монаший чин цистерціїв. Один із його ченців, Герард, навіть став першим римо-католицьким єпископом для Русі. 20 листопада 1421 року польський король, Владислав Ягайло, видав грамоту про відновлення магдебурзького права «місту або містечку, званому Зальцборк або інакше Солоне». Аж до початку XIX ст. Стара Сіль, давня німецька назва якої «Зальцборк», була найважливішим містом Старосамбірщини в економічному плані. Очевидно, це відіграло не останню роль і в церковному житті його жителів.

Монаша обитель

Як вже згадувалося, у 1421 році Стара Сіль отримала привілей Магдебурзького права. Тоді ж було встановлено міські ярмарки двічі на рік – в день св. Егідія, на честь якого був

збудований костел, та на празник св. Параскеви-П'ятниці, покровительки місцевої української церкви.

Храм св. Параскеви був збудований у 1263 р. у зв'язку із заснуванням князем Левом Даниловичем монастиря у Старій Солі. Але, на жаль, доля старосільської монашої церкви достеменно не відома. Існують лише свідчення, що у 1440 р. в соляному містечку була зведена нова дерев'яна церква св. Параскеви на так званому Вижньому передмісті. Монахи жили тут ще півстоліття...

У першій половині XVI ст. король Зигмунд I Старий ліквідував монастир у Старій Солі, а монахів переселив до Лаврова. Лаврівський монастир діє і досі, зараз він належить ченцям Чину св. Василя Великого УГКЦ.

Парафіяльний храм

У 1543 р, невдовзі після переселення монахів зі Старої Солі, монастирська церква була перетворена на парафіяльну і отримала в користування деякі ґрунти. Розпочалася нова, вже не монаша, доба в історії святині.

Кожна громада вірних упродовж своєї історії природно набуває та посвячує для церковного вжитку різні речі. Багато з них несуть чималу не лише релігійну, а й історичну, мистецьку чи іншу цінність. Також і вірні Старої Солі, дбаючи про Божий храм, старалися якнайкраще облаштувати його, а насамперед – забезпечити всім необхідним для богослужінь. Найперше парохіяни придбали дзвін з латинським написом «Iesus Nazarenus Rex Iudeorum Maria Ric 1571». Цей дзвін зберігався ще в міжвоєнний період, але пізніше відомості про нього загубилися. У власність храму громада придбала, звісно, і богослужбову літературу.

Богослужбові книги

Поштовх для придбання богослужбових книг вірними Старої Солі дало створення там П'ятницького Братства. Його заснував 12 квітня 1600 року своїм привілеєм владика Михаїл (Копистинський), єпископ Перемисько-Самбірський. Це Братство активно підтримувало зв'язок із Львівським ставропігійним братством. Саме воно подарувало церкві св. Параскеви-П'ятниці у 1624 році «Апостол... писаний старий до церкви Сілской под Самбор».

Поряд із згаданим «Апостолом», серед церковних книг, якими володіла Старосільська святиня, впадають в очі чотири рукописні місячні Мінеї, виготовлені на замовлення дидаскала (вчителя) Василя Стефановича. Ці Мінеї переписали Стефан Котовський, Михайло з Нового Міста Библа та інші анонімні переписувачі. Найімовірніше, вони були учнями школи згаданого вже Братства П'ятницької церкви. Адже відомо, що при цій школі діяв рукописний осередок. Чотири томи Міней дійшли до наших днів, а от про долю «Апостола», на превеликий жаль, жодних відомостей відшукати не вдалося.

Ремонти храму до XXI ст.

У середині XVIII ст. парохія св. Параскеви у Старій Солі відремонтувала та дещо перебудувала храм. Над бабинцем тоді влаштували емпору з аркадовою галереєю, вкриту восьмибічним наметом на світловому восьмикутнику, а верх нави і вівтаря переробили. Під час цих ремонтів 1770 року було встановлено бічний вівтар св. Миколая, а у 1830-х роках біля північної стіни вівтаря добудували ризницю. Тоді ж храм перекрили новим гонтом. Але вже з 1915 р., коли мав місце ще один ремонт, дах церкви почали перекривати бляхою.

У 1946 році храм св. Параскеви перейшов у власність Російської Православної Церкви та належав їй аж до часу виходу УГКЦ з підпілля. За період радянської влади ремонт храму

відбувався двічі: у 1950-х та у 1980-х роках. Внаслідок чого властиве бойківській архітектурі гонтове покриття було цілковито замінене цинковою бляхою.

У лоно Української Греко-Католицької Церкви дерев'яна святиня св. Параскеви повернулася у 1989 році. Настоятелем громади вірних у Старій Солі був тоді о. Михайло Низкогуз. Відтак, внаслідок ще одного ремонту, стіни церкви були оббиті всередині картоном.

Відновлення святині

Свого відродження святиня дочекалася вже в XXI ст. Кілька вихідців зі Старої Солі подали ідею відновити давній храм. У 2004 р. з північного боку вівтаря було добудовано нову захристію. Однак для повного відновлення такої святині потрібно було залучити фахівців. Тому за цю роботу взялися працівники Інституту «Укрзахідпроектреставрація». Після очищення і полірування дерев'яних стін будівлі, вони оббили їх гонтом і покрили, за давньою технологією, воском. 10 листопада 2010 року, у день пам'яті св.

Параскеви-П'ятниці, владика Юліян (Вороновський), єпископ Самбірсько-Дрогобицький, звершив Літургію з Чином оновлення церкви.

Важливо зазначити, що храм св. Параскеви-П'ятниці разом з дзвіницею має статус національної пам'ятки архітектури.

Іконостас та дзвіниця

Ведучи мову про церкву св. Параскеви П'ятниці, не можна оминати увагою й інші споруди, які належать до святині у Старій Солі. Найперше – це триярусна дзвіниця. З давніх часів церковний дзвін мав надзвичайно важливу функцію в житті кожного поселення. І хоч згаданий раніше дзвін XVI ст. до нас не дійшов, дзвіниця збереглася досить добре. Своєю архітектурою вона тісно пов'язана з храмом та складає з ним один комплекс. Як і церкву, дзвіницю було повністю оновлено у 2010 році. Наступне – це іконостас XVII ст. Вже сам по собі він є святинєю, причому з вагомою мистецькою та історичною цінністю. До речі, у 1619 р. перед цим іконостасом поховали сина невідомого на ім'я ієрея, котрий належав до шляхти гербу Леліва.

Врешті-решт, Стара Сіль, крім П'ятницької церкви, пишається ще двома святинями зі статусом пам'яток архітектури. Ними є храм Воскресіння Христового з дзвіницею (XVII ст.) та Михайлівський костел із дзвіницею (1660 р.), які зараз належать, відповідно, УПЦ КП та РКЦ.

Церква жива

Богослужіння у Старій Солі відбувалися навіть у радянський період. Очевидно, тоді храм належав Православній Церкві. Останніми, перед поверненням святині в лоно Греко-Католицької Церкви, тут служили священники Іван Гуглевич, Любомир Новак та Петро Якимець. Після них душпастирські обов'язки виконував о. Михайло Низкогуз. Цей священнослужитель відомий тим, що став першим парохом в Україні, який у жовтні 1989 року заявив про свою приналежність до Української Греко-Католицької Церкви. Після цього парохію відвідували у свій час такі відомі громадсько-політичні діячі як С. Хмара, В. Чорновіл, І. Гель.

Сьогодні громада церкви св. Параскеви-П'ятниці вважається дочірньою для парохії св. Іллі у с. Стара Ропа. Чисельність громади складає біля тисячі осіб. Адміністратором парохії є о. Василь Пукій, який служить там уже понад 10 років. Саме за нього церкву та дзвіницю було ґрунтовно реставровано. Практично, щороку парохію відвідують монахи із Лаврівського монастиря, проводячи реколекції. Отож, громада зростає та розвивається, несучи упродовж віків заклик дбати про Божий храм, про свою Святиню – про небо на

землі.

Андрій КІТИК Храм у «городі Солей» //СЛОВО № 2 (50) 2012, с.31-33